

СУБ'ЄКТ ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ ТА МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ

Шамсутдінов Олександр Володимирович,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,

провідний науковий співробітник,

Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби

з організованою злочинністю при Раді національної безпеки

і оборони України

м. Київ, Україна

Проблематика забезпечення біологічної безпеки держави, зокрема й кримінально-правовими засобами, останнім часом набула неабиякої актуальності: пандемія COVID-19 та військова агресія проти України не залишили сумнівів у науковців і практиків у тому, що відвернення та нейтралізація біологічних загроз є важливою складовою забезпечення громадського здоров'я та санітарно-епідемічного благополуччя населення. Однак до сьогодні належної уваги біологічній безпеці як окремому об'єкту кримінально-правової охорони вітчизняною доктриною не приділялося.

Криміналізація посягань на біологічну безпеку України обумовлена підвищеними загрозами, які вони несуть. Йдеться про реальну можливість виникнення та поширення епідемій, епізоотій, епіфітотій, обумовлені ними втрати у демографічній, виробничій, агропромисловій, продовольчій та інших сферах. Реалізовані біологічні загрози, врешті-решт, можуть критично позначитися і на обороноспроможності нашої держави.

Кримінально-правовою нормою, яка покликана охороняти біологічну безпеку України та широко застосовувалась під час пандемії COVID-19, є така, що передбачена ст. 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням» КК України. Зокрема, впродовж 2020-2023 років за цією статтею було обліковано 235 кримінальних правопорушень, однак до суду з обвинувальним актом направлено всього 35 кримінальних проваджень за цією кваліфікацією, а судами ухвалено 12 обвинувальних вироків [1]. На думку автора, до причин такої низької ефективності зазначеної кримінально-правової норми слід віднести не тільки помилки правозастосувачів при кваліфікації порушення санітарних правил і норм та перевищення строків давності притягнення

до кримінальної відповідальності з подальшим закриттям відповідних кримінальних проваджень, але й особливості формулювання законодавцем диспозиції цієї кримінально-правової норми, недостатня наукова розробленість цього питання кримінально-правовою доктриною. Тож дослідження змісту елементів та ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 325 КК України, та розв'язання проблемних питань кваліфікації цього злочину є актуальним і відповідає потребам сучасної правозастосовної практики.

Важливим елементом складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК України, є суб'єкт цього злочину. Водночас доктриною не вироблено єдиної позиції щодо його тлумачення. Одні науковці (М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, В. І. Борисов, Ю. О. Данілевська, Д. В. Каменський, Г. В. Чеботарьова та ін.) стверджують, що суб'єкт порушення санітарних правил і норм є спеціальним, інші (М. О. Акімов, Ю. В. Баулін, А. О. Байда, І. А. Вартилицька, А. А. Вознюк, В. О. Гацелюк, С. О. Мазепа, І. О. Харь, С. С. Чернявський та ін.) аргументують, що в ст. 325 КК України йдеться про загального суб'єкта кримінального правопорушення.

Зокрема, прибічники першої позиції вважають, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 325 КК України, є лише особи, до службових, професійних та іншого роду обов'язків яких входить дотримання правил і норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам та масовим отруєнням і боротьби з ними. Це можуть бути працівники органів санітарно-епідемічного нагляду, інших органів державної влади, місцевого самоврядування, службові особи підприємств, установ і організацій, громадяни-підприємці тощо [2, с. 1011]. Наприклад, Є. В. Фесенко, аргументуючи такі висновки, зазначає, що відповідальними за порушення правил, які встановлюються і функціонують у сфері охорони здоров'я, можуть бути не будь-які особи, а лише ті, на яких покладено обов'язок дотримуватися цих правил [3, с. 203].

Не погоджуючись з такою позицією, А. А. Вознюк і С. С. Чернявський вважають, що окремі санітарні правила й норми щодо запобігання інфекційним хворобам і масовим отруєнням стосуються загальних суб'єктів, зокрема диспозиція ст. 325 КК України не містить жодних вказівок на спеціального суб'єкта, а санкція не передбачає покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [4, с. 13].

Своєю чергою Ю. Ю. Забуга і Т. О. Михайліченко здійснили аналіз 25 обвинувальних вироків, ухвалених упродовж 2010-2023 рр. за ст. 325 КК України, та зробили висновок, що судова практика визнає

суб'єктом злочину, передбаченого ст. 325 КК України, виключно спеціального суб'єкта, яким є особа, зобов'язана дотримуватись вимог санітарного законодавства, враховуючи зміст її службових, професійних або інших обов'язків. Однак дослідниці такий підхід суддів вважають помилковим [5, с. 139]. Свою точку зору вони аргументують положеннями Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», якими на осіб, що хворіють на інфекційні хвороби чи є бактеріоносіями, покладено обов'язки вживати рекомендованих медичними працівниками заходів для запобігання поширенню інфекційних хвороб, виконувати вимоги та рекомендації медичних працівників щодо порядку та умов лікування тощо (ст. 20), а особи, які підпадають під критерії, визначені в рішенні про встановлення карантину, підлягають обсервації та самоізоляції (ст. 31). Водночас більш ніж очевидним є той факт, що в зазначених положеннях закону йдеться не про будь-яких фізичних осіб, а виключно про певні їх категорії: хворих, носіїв збудників хвороб, контактних та інших осіб, стосовно яких існує обґрунтований ризик інфікування або поширення ними хвороби.

Натомість Закон України «Про систему громадського здоров'я» встановлює для всіх фізичних осіб обов'язки виконувати розпорядження та вказівки посадових осіб органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування під час здійснення ними медико-санітарних заходів, а також виконувати інші обов'язки, передбачені санітарним законодавством (ст. 15). Однак чи можна віднести розпорядження та вказівки посадовців до встановлених санітарних правил і норм? Видається, що ні.

Водночас цим законом чітко визначено обов'язок суб'єктів господарювання у сфері громадського здоров'я виконувати вимоги санітарного законодавства. Крім того, вказується, що «обов'язки суб'єктів господарювання у сфері захисту населення від інфекційних хвороб та інших ризиків для здоров'я щодо забезпечення населення доброякісними, безпечними для здоров'я харчовими продуктами та питною водою, запобігання забрудненню збудниками інфекційних хвороб відкритих водойм і ґрунту, утримання в належному санітарному стані територій населених пунктів, місць масового відпочинку населення, рекреаційних зон тощо визначаються державними медико-санітарними правилами та іншими нормативно-правовими актами» (ст. 14) [6].

Під державними медико-санітарними правилами цей законодавчий акт розуміє обов'язкові для виконання заходи та вимоги, необхідні для забезпечення державних медико-санітарних нормативів, недотримання яких створює загрозу здоров'ю і життю людини та майбутніх поколінь, а також загрозу виникнення і поширення інфекційних та масових неінфекційних хвороб (отруєнь) серед населення. Ці правила (які

включають державні санітарні, санітарно-гігієнічні, санітарно-протиепідемічні, санітарно-епідеміологічні правила і норми, державні санітарні регламенти тощо) затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, яким наразі є Міністерство охорони здоров'я України.

Зазначені норми підтверджують обґрунтованість судових рішень щодо притягнення до відповідальності за ст. 325 КК України лише посадовців, чії службові чи професійні обов'язки передбачали дотримання санітарних правил і норм.

Отже, можна зробити висновок, що коло суб'єктів цього кримінального правопорушення є обмеженим, тож відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України такі суб'єкти є *спеціальними*. Тому автор підтримує висновки першої групи вчених, зокрема які вважають, що *суб'єктом порушення санітарних правил та норм може бути лише особа, яка зобов'язана їх дотримувати*.

Література:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора : сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovo-go-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 17.01.2025).

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров, К. П. Задоя, М. І. Мельник та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

3. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2004. 426 с.

4. Вознюк А. А., Чернявський С. С. Порушення правил і норм щодо запобігання COVID-19: актуальні проблеми кримінальної та адміністративної відповідальності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 8-19. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.8>.

5. Правове забезпечення протидії біозагрозам в умовах протиепідемічних заходів як складова національної безпеки : монографія / Н. О. Гуторова, В. М. Пашков, А. О. Гаркуша, Т. О. Михайліченко, А. С. Сидоренко та ін.; за заг. ред. Н. О. Гуторової; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2023. 270 с.

6. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20> (дата звернення: 17.01.2025).